

A stylized black and white graphic of a globe, showing the continents of Europe and Africa. The globe is partially obscured by the text 'STUDIA GEOHISTORICA'.

STUDIA
GEOHISTORICA

NR 05|2017 ROCZNIK HISTORYCZNO-GEOGRAFICZNY

STUDIA GEOHISTORICA. Rocznik historyczno-geograficzny

Redakcja

Bogumił Szady (redaktor naczelny), Beata Konopska,
Tomasz Panecki, Mateusz Zawadzki, Tomasz Związek (sekretarz redakcji)

Redakcja działu Atlas Fontium

Arkadiusz Borek, Marek Stoń

Redakcja językowa i korekta

Konrad Byzdra

Tłumaczenia

Hanna Grygielska-Michalak, Julia Szotysek, Paweł Kucypera, Karolina Frank, autorzy

Rada Naukowa

Zdzisław Budzyński (Rzeszów), Andrzej Janeczek (Warszawa), Tomasz Jurek (Poznań),
Keith Lilley (Belfast/Wielka Brytania), Andrew Pernal (Brandon/Kanada), Tadeusz Siwek (Ostrawa/Czechy),
Rostysław Sossa (Kijów/Ukraina), Grzegorz Strauchold (Wrocław), Robert Šimůnek (Praga/Czechy)

Recenzenci tomu 5

Katarzyna Błachowska, Hennadij Boriak, Jarosław Centek, Robert Ištók, Andrzej Janowski, Tomasz Jaszczotł,
Jolanta Korycka-Skorupa, Elżbieta Kowalczyk-Heyman, Jerzy Łojko, Henryk Olszar, Marta Piber-Zbieranowska,
Zbigniew Podgórski, Małgorzata Rutkiewicz-Hanczewska, Marek Sobczyński, Izabela Sołjan, Michał Targowski,
Michał Zwierzykowski

Redakcja map

Tomasz Panecki, autorzy

Adres Redakcji

Zakład Atlasu Historycznego
Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk
Rynek Starego Miasta 29/31
00-272 Warszawa

Strona internetowa

studiageohistorica.pl

Wersja drukowana (papierowa) jest wersją pierwotną rocznika *Studia Geohistorica*

Współwydawcy rocznika

Polskie Towarzystwo Historyczne, Instytut Historii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

Rocznik wydawany pod patronatem Komisji Geografii Historycznej przy Polskim Towarzystwie Historycznym

Projekt okładki: Jacek Młodożeniec

Ilustracja na okładce: fragment *Mapy topograficznej wojskowej i statystycznej części Wielkopolski [...]*,
skala: ok. 1:75 000, 1807–1812, Archiwum Państwowe w Poznaniu (sygn. M.w.36), Biblioteka Raczyńskich
w Poznaniu (sygn. M II 797)

Skład i łamanie: Konrad Byzdra

© Copyright by PTH & KUL

ISSN 2300-2875

Nakład 130 egz.

Warszawa 2017

Spis treści • Contents

Tradycje geografii historycznej • Traditions of historical geography

Stanisław Arnold

Geografia historyczna, jej zadania i metody (Wstęp)

(uwagi wstępne: Tomasz Siewierski, opracowanie: Marcin Morawiec) 7

Jan Śniadecki

O Mappie Krajowej

(uwagi wstępne: Beata Konopska, opracowanie: Michał Bąk, Beata Konopska) 20

Artykuły • Articles and theses

Tomasz Związek, Tomasz Panecki

Osadnictwo ołęderskie w badaniach nad rekonstrukcją szesnastowiecznego zalesienia
na przykładzie okolic Nowego Tomysła

The Usage of 18th c. Dutch-type Settlement in the Context of Afforestation Reconstruction

for Early Modern Times on the Example of Nowy Tomysł Vicinities 29

Kamil Nieścioruk

Z problematyki kartograficznej wizualizacji danych historycznych
na przykładzie zachodniogalicyskich cmentarzy wojennych

Cartographic Visualisation of Historical Data

on the Example of the Western Galicia War Cemeteries 63

Zbigniew Babik

W obronie kartografii. Polemika wokół lokalizacji i identyfikacji jezior luboskich

In Defense of Cartography. A Polemic over Localization and Identification of Lubosz Lakes 79

Alexey A. Frolov

Creating Large-Scale Historical Maps in Russian Historiography (20th–21st Centuries).

Methodical Approaches

Tworzenie wielkoskalowych map historycznych w rosyjskiej historiografii XX i XXI w.

Aspekty metodyczne 94

Ewelina Siemianowska

O przewłokach raz jeszcze

Once more on the Subject of Portages 115

Henryk Rutkowski

Granica mazowiecko-litewska między Wizną a Grodnem z 1358 r.

The Mazovian-Lithuanian Border between Wizna and Grodno from 1358 140

Elżbieta Kowalczyk-Heyman

Średniowieczne i wczesnonowoczesne młyny ziemi liwskiej (Młyny na Czerwonce)
Medieval and Early Modern Times Mills of the Liw Area (Mills on the River Czerwonka) 156

Agata Mirek

Female Orders and Congregations in Poland in the 19th and 20th Centuries
Zakony żeńskie na ziemiach polskich w XIX i XX wieku 176

Piotr Eberhardt

Polskie Imperium Słowiańskie według map Stanisława Wendekera z 1939 r.
i Konfederacji Narodu z 1941 r.
The Polish Slavonic Empire according to the Maps of Stanisław Wendeker of 1939
and the Confederation of the Nation of 1941 190

Atlas Fontium

Atlas Fontium
(Marek Stoń) 201

Ewa Kobylińska

Admisje notarialne w diecezji płockiej u schyłku średniowiecza
Admissions of Notaries Public in the Diocese of Płock in the Late Middle Ages 204

Recenzje i omówienia • Reviews and discussions

O rzece i wodzie w życiu codziennym człowieka średniowiecza, red. S. Moździoch, K. Chrzan,
Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Ośrodek Badań nad Kulturą Późnego Antyku
i Wczesnego Średniowiecza, Wrocław 2015 (Spotkania Bytomskie VIII)
(Rafał Kubicki) 223

Urszula Sowina: Water, Towns and People. Polish Lands against a European Background
until the Mid-16th Century, Frankfurt am Main 2016
(Katalin Szende) 226

Archeologie a letecké laserové skenování krajiny / Archaeology and Airborne Laser Scanning
of the Landscape, ed. M. Gojda, J. John i in., Plzeň 2013
(Grzegorz Szalast) 234

Joanna Plit: Krajobrazy kulturowe Polski i ich przemiany, Instytut Geografii i Przestrzennego
Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego PAN, Warszawa 2016 (Prace Geograficzne, 253)
(Jan A. Wendt) 240

Edward Brooke-Hitching: The Phantom Atlas. The Greatest Myths, Lies and Blunders on Maps,
SIMON & Schuster, London i in. 2016
(Lucyna Szaniawska) 243

Słownik wsi śląskich w średniowieczu, vol. 1: Powiat lubiński, red. Dominik Nowakowski, authors: Dagmara Adamska, Agnieszka Latocha, Dominik Nowakowski, Aleksander Paroń, Marcin Siehankiewicz, Robert Sikorski, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Ośrodek Badań nad Kulturą Późnego Antyku i Wczesnego Średniowiecza, Wrocław 2014 (Joachim Stephan)	249
Bożena Degórska: Transformacja krajobrazu wschodnich Kujaw w kontekście zmian użytkowania ziemi i osadnictwa (1770–1970), Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2016 (Urszula Myga-Piątek)	252
Janusz Szyszka: Formowanie i organizacja dóbr monarszych w ziemi lwowskiej od połowy XIV do początku XVI wieku, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, Societas Vistulana, Kraków 2016 (Maiestas – Potestas – Communitas, 5) (Bohdan Smereka)	260
 <i>Komunikaty i sprawozdania • Communiqués and reports</i> 	
Interdyscyplinarne Seminarium Naukowe „Młyny wodne w dorzeczu dolnej Wisły od początku XIX do początku XXI wieku” – Toruń, 26 maja 2017 r. (Dariusz Brykała)	275
Konferencja naukowa „Współczesne badania geograficzno-historyczne krajobrazu kulturowego” – Łódź, 22–23 czerwca 2017 r. (Łukasz Musiaka)	277
„Kartografia wojskowa krajów Młodszej Europy XVI–XX wieku”. XXX Ogólnopolska Konferencja Historyków Kartografii – Toruń–Grudziądz, 13–15 października 2016 r. (Jerzy Ostrowski)	282
II międzynarodowa interdyscyplinarna konferencja naukowa z cyklu „Wieś Zaginiona” pt. „Wieś miniona, lecz obecna: ślady dawnych wsi i ich badania” – Chorzów, 16–17 listopada 2016 r. (Jarosław Suproniuk)	287
XX Międzynarodowa i Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna „Onomastyka – Neohumanistyka – Nauki Społeczne” – Kraków, 21–23 września 2016 r. (Michał Gochna)	295
39. Ogólnopolska Konferencja Kartograficzna „Wizualizacja kartograficzna w nauce i praktyce” – Zwierzyniec, 26–28 września 2016 r. (Kamil Nieścioruk)	297
Tematyka historii kartografii na konferencji kartograficznej w Zwierzyncu w dniach 26–28 września 2016 r. (Lucyna Szaniawska)	299

Spis treści

Seminarium „Historia środowiskowa. Teoria i praktyka” – Warszawa, 23 listopada 2017 r. (Michał Słomski)	304
--	-----

Pro memoria

Andrzej Tomczak (1922–2017)	307
-----------------------------------	-----

* * *

Instrukcja dla autorów • Guidelines for Authors	309
---	-----

stawiono około dziesięciu graficznych prezentacji wyników badań.

Sesja szósta (trzecia drugiego dnia) rozpoczęła się od referatów dotyczących algorytmizacji i automatyzacji prac redakcyjnych. Izabela Karsznia (UW) opowiedziała o zastosowaniu technik uczenia maszynowego w doborze nazewnictwa miejscowości, a w kolejnym wystąpieniu wraz z Martą Przychodzień (UW) opisały metodykę automatyzowania generalizacji bazy BDOT na przykładzie wybranych obiektów i skal. Wykorzystanie popularnych serwisów internetowych do uzyskania danych geolokalizacyjnych oraz wizualizację tych danych przedstawił Jan Burdziej (UMK) w wystąpieniu przygotowanym wspólnie z Piotrem Gawrysiakiem (PW). Dwa ostatnie referaty tej sesji dotyczyły wykorzystania rozwiązań geoinformatycznych w Roztoczańskim Parku Narodowym. Jego pracownicy – Beata Grabowska i Bartłomiej Kaproń – omówili GIS z punktu widzenia potrzeb czynnej ochrony przyrody oraz geoportal Parku jako narzędzie dla pracowników, specjalistów i turystów odwiedzających Roztocze.

W ostatniej sesji uczestnicy konferencji wysłuchali czterech referatów. Dorota Borowicz (UWr) opowiedziała o mapach prezentujących cechy etniczne ludności oraz zastosowanych na nich nietypowych rozwiązaniach graficznych, będących często narzędziem propagandy. O badaniach dotyczących odbioru kartogramów oraz zaleceniach redakcyjnych związanych z tą metodą prezentacji mówił natomiast Tomasz Nowacki (UW). Agnieszka Piłarska (UMK) poruszyła tematykę medyczną, przedstawiając zastosowanie kartograficznej metody badań do analizy zachorowań na wybrane choroby cywilizacyjne. Ostatnim referatem konferencji było wystąpienie Karola Kowalczyka przygotowane wspólnie z Anną Adamiak (oboje UMCS), a dotyczące porównania form prezentacji i zakresu treści w atlasach ko-

lejowych publikowanych w wybranych krajach świata.

Podsumowanie konferencji poprzedziła dyskusja, kontynuowana także później, podczas wieczornego ogniska.

Ostatniego dnia konferencji uczestników czekała zagraniczna sesja terenowa we Lwowie. Tematem przewodnim wyjazdu była oczywiście kartografia. W należącej do Narodowej Akademii Nauk Ukrainy Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy im. Wasyla Stefanyka można było obejrzeć ciekawe zbiory map i atlasów. Dawny kościół akademicki i kamienica, w której mieszkał Eugeniusz Romer, były okazją do zapoznania się z przedwojenną tradycją akademicką Lwowa. Krótką prezentację współczesnego dorobku lwowskiej uczelni przedstawiono zaś na Wydziale Geografii Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki. Ponadto uczestnicy mogli zobaczyć dawne siedziby Biblioteki Ossolineum oraz wydawnictwa Książnica-Atlas. O Lwowie dawnym i współczesnym, widzianym już nie tylko przez pryzmat map, opowiedziała kartografom oprowadzająca po mieście (w tym po budynku opery) przewodniczka. Po uroczystej kolacji uczestnicy wrócili do Polski, przypominając sobie po drodze uroki kontroli granicznej. ■

Kamil Nieścioruk
(Lublin)

Tematyka historii kartografii na konferencji kartograficznej w Zwierzyńcu w dniach 26–28 września 2016 r.

We wrześniu 2013 r. polscy badacze dawnych map spotkali się w Lublinie na XXVII Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Kartografii, na której omawiano

dawne mapy jako źródła do badań geograficznych i historycznych¹. Częściowo podobną tematykę poruszała także XXXIX Ogólnopolska Konferencja Kartograficzna pt. „Wizualizacja kartograficzna w nauce i praktyce”, chociaż poświęcona była głównie problemom współczesnej produkcji kartograficznej. Jej organizatorami były: Oddział Kartograficzny Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Oddział Lubelski Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Zakład Kartografii i Geomatyki Wydziału Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej oraz Dyrekcja Roztoczańskiego Parku Narodowego. Obrady toczyły się w budynku Roztoczańskiego Centrum Naukowo-Edukacyjnego w dniach 26–28 września 2016 r. Sześć spośród 26 wygłoszonych referatów dotyczyło historii kartografii, ale organizatorzy włączyli je do trzech różnych bloków tematycznych. Sporą porcję informacji o dawnych mapach zawierały jeszcze cztery inne wystąpienia, a trzy z jedenastu prezentacji posterowych dotyczyły zagadnień, którymi zajmują się badacze historii kartografii.

Druga sesja pierwszego dnia zatytułowana została „Wizualizacja krajobrazu w twórczości kartograficznej prof. Franciszka Uhorczaka”. Wygłoszono w niej trzy referaty dotyczące zasług tego bardzo płodnego naukowca UMCS, wywodzącego się z lwowskiej szkoły geografii (zm. w 1981 r.), a w sali konferencyjnej ustawiono na sztalugach dziesięć map użytkowania ziemi w Polsce. W związku z 25 rocznicą śmierci badacza przypomniano jego osiągnięcia na polu geografii i kartografii. Jako uczeń Eugeniusza Romera popularyzował on kartograficzną ideę, aby mapy były proste i przejrzyste oraz prezentowały jak najwięcej zjawisk. W 1952 r. Uhorczak przedstawił merytoryczne założenia opracowania map

użytkowania ziemi w Polsce przygotowane na podstawie arkuszy mapy topograficznej w skali 1:100 000. W wyniku zakrojonych na dużą skalę działań przy współpracy siedmiu polskich ośrodków uniwersyteckich przygotowano zbiór 22 map w formacie atlasu, a pięć lat później wydano *Polską przeglądową mapę użytkowania ziemi* w skali 1:1 000 000². Wydzielono na niej pięć form użytkowania ziemi: 1. wody, 2. łąki i pastwiska, 3. lasy, 4. ziemie orne, 5. osadnictwo. Szczególnym osiągnięciem Franciszka Uhorczaka było rozpropagowanie wśród polskich geografów idei map krajobrazowych. Najpełniejszy ich zestaw przygotował on do publikacji pięciotomowej *Geografii powszechnej*, wydanej przez PWN w latach 1962–1968. Na zamieszczonych tam mapach wydzielił ponad trzydzieści typów krajobrazu, stosując w druku czternaście kolorów, które według recenzentów zostały starannie dobrane i dzięki temu pozwalały na czytelne wyróżnienie takich cech środowiska geograficznego, jak zróżnicowanie roślinności, klimatu oraz orografii. Co ciekawe, uzyskanemu obrazowi zmienności krajobrazów intuicyjnie przypisał takie barwy, jakie można dzisiaj oglądać z krążących wokół Ziemi satelitów. Koncepcja, którą Uhorczak zaprezentował na mapach kontynentów, stała się też podstawą do rysowania map we współczesnych atlasach szkolnych.

W sesji trzeciej z referatem pt. *Kartograficzne wizualizacje wizji Warszawy. Analiza i dzieje* wystąpił Paweł Wespiański, barwnie omawiając wizje przestrzeni miejskiej na planach Warszawy od 1771 r. po czasy współczesne. Jako okres największego nasilenia produkcji planów z nanięszą wizją rozwoju urbanistycznego wskazał dwudziestolecie międzywojenne.

¹ Więcej zob. „Studia Geohistorica”, 2, 2014, s. 223–226.

² Pełne założenia metodyczne Franciszek Uhorczak zamieścił w tekście opublikowanym w 17 numerze „Prac Geograficznych”, wydanym w 1969 r. Zob. także A. Ciolkosz, J. Kozak, *Rozwój metod kartowania użytkowania ziemi w Polsce*, w: *Człowiek i rolnictwo*, red. Z. Górka, A. Zborowski, Kraków 2009, s. 47–56.

Powstawały wówczas głównie plany urzędowe, przygotowywane na potrzeby służb miejskich, ale również prywatne oficyny wydawały na ich podstawie opracowania zawierające założenia planistyczne, które jednak nigdy nie zostały zrealizowane. Podsumowując, autor podkreślił, że „kartograficzne wizualizacje wizji Warszawy cechowało znaczne podobieństwo stosowanych rozwiązań graficznych. Ich percepcja oraz prezentacja przestrzeni mentalnej za ich pomocą pozwala zrozumieć relacje pomiędzy miastem istniejącym i miastem przyszłości”.

Pierwsi trzej referenci czwartej sesji omówili dostosowywanie metod pozyskiwania danych z dawnych źródeł kartograficznych do opracowywania baz elektronicznych oraz udostępnianie ich w Internecie z zastosowaniem rozwiązań graficznych. Kamil Nieścioruk w wystąpieniu *Cmentarz jako baza danych. Problemy kartograficznej wizualizacji danych historycznych na przykładzie beskidzkich cmentarzy wojennych* wskazał trudności piętrzące się przed kartografem, który chce utworzyć bazę z danych historycznych cechujących się niewiarygodnością i nieprzystawalnością do współczesnych badaczowi klasyfikacji obiektów oraz dokonać wyboru podkładu treści obrazującej miniony stan środowiska geograficznego.

Główne problemy związane z harmonizacją danych z dawnych map przedstawił Tomasz Panecki w referacie *Dawne mapy jako źródło do bazy danych historycznych obiektów topograficznych*. Zwrócił on uwagę, że przy tworzeniu bazy z elementów treści map z okresu przedindustrialnego pojawiają się problemy ze zintegrowaniem danych zaczerpniętych z map opracowanych w ciągu 150 lat i przyporządkowaniem ich do wspólnych kategorii pojęciowych w ramach jednego modelu. Przedstawił następnie metody, które jego zdaniem umożliwiają nie tylko wniesienie danych do bazy, ale także wizualizację układu warstw tematycznych i analizę

wygenerowanych map w ujęciach chronologicznym i skalowym.

Ewolucja odwzorowań kartograficznych stosowanych w polskich szkolnych atlasach geograficznych była tematem wystąpienia Waldemara Spallka. Badając atlasy świata z lat 1771–2012 pod kątem zasięgu terytorialnego map, referent wyróżnił siedem grup map. Wynikiem badania było wydzielenie czterech okresów charakteryzujących się odmiennymi rodzajami odwzorowań stosowanych w mapach wykorzystywanych w procesie nauczania.

W drugiej części sesji kolejni trzej referenci: Reinis Vāvers, Lucyna Szaniawska i Karol Kowalczyk rozważali zawartość map pod kątem topografii terenu, zjawisk i obiektów geologicznych oraz infrastruktury sieci kolejowych na starannie dobranych przykładach map topograficznych i tematycznych. Pierwszy z nich, pracownik Łotewskiej Biblioteki Narodowej, wystąpił z referatem pt. *Latvian Cartographic Heritage: Topographic Maps of Latvia from the Interwar Period and World War II*, w którym omówił rozwój kartowania obszaru nowo powstałego państwa łotewskiego przez Departament Geodezji i Topografii Armii Łotewskiej. W latach dwudziestych i trzydziestych XX w. Łotwa produkowała też mapy topograficzne dla państw sąsiednich. Między 1922 a 1940 r. powstał zbiór 105 arkuszy mapy w skali 1:75 000, który pokrył praktycznie cały obszar tego kraju. Podejmowano także próby przygotowania map w większej skali, jak 1:25 000 (tereny południowo-wschodniej Łotwy) i 1:50 000 (tereny północno-wschodniej Łotwy), ale prace te nie zostały ukończone. W latach 1931–1940 we współpracy ze służbami topograficznymi armii Estonii Łotysze stworzyli serię map w skali 1:200 000, szczęśliwie ukończoną przed wybuchem wojny. W czasie wojny i konfliktów arkusze łotewskich map topograficznych wykorzystywane były przez służby topograficzne okupacyjnych władz niemieckich i rosyjskich.

Zakres tematyczny map geologicznych wydawanych w okresie oświecenia i na początku epoki industrialnej omówiła Lucyna Szaniawska w wystąpieniu *Mapy geologiczne wizualizujące dorobek nauki na przełomie XVIII i XIX w.* Referentka wspomniała, że na wcześniejszych mapach obiektem geograficznym bardzo często towarzyszyła niekompletna informacja o budowie geologicznej. Zwróciła też uwagę, że dopiero w połowie XVIII w. mapy geologiczne okazały się pomocne w rozwiązywaniu ważkich problemów gospodarczych i zaczęto wówczas zwracać większą uwagę na rozwój nauk geologicznych. Dane zgromadzone w wyniku wielu badań terenowych zaczęły być porządkowane w systemy mające podstawy naukowe. Tworzono wówczas równoległe mapy pokazujące lokalizacje obszarów surowców mineralnych, mapy stratygraficzne oraz mapy prezentujące powstawanie i ewolucję krajobrazu. Zarówno wówczas, jak i obecnie mapom towarzyszyły teksty z obszerną zawartością merytoryczną, i to one niosły najwięcej informacji o postępie badań i ich rezultatach. Nowo opracowywane na przełomie XVIII i XIX w. mapy ilustrowały te osiągnięcia poprzez łączenie obszarów w formacje wynikające z podobieństwa cech występujących tam skał, ustalanie porządku chronologicznego formacji na podstawie skamielin oraz próby odtwarzania dziejów geologicznych poszczególnych regionów, a także większych obszarów – kontynentów.

W referacie Karola Kowalczyka i Anny Adamiak zatytułowanym *Atlasowe metody prezentacji infrastruktury kolejowej wybranych państw świata* omówione zostały sposoby przedstawiania tych sieci od lat dwudziestych XX w. po dzień dzisiejszy. Podobnie jak obiekty geologiczne od połowy XIX w. do pierwszej wojny światowej sieci kolejowe pokazywane były na mapach ogólnogeograficznych. W prezentacji pokazano wielką różnorodność doboru danych i sposobu ich prezentacji

w poszczególnych atlasach wydawanych w Europie Zachodniej, USA, ZSRR i wielu egzotycznych krajach. Jeden z aspektów historycznych – regres sieci kolejowych w drugiej połowie XX w. – przedstawiono na przykładzie map stanu Illinois z serii *Handy Railroad Atlas* w wydaniach z 1928, 1948 i 1988 r.

Wśród prezentacji posterowych za najciekawszą można uznać *Pierwszy kataster toruński jako kartograficzny materiał źródłowy do opracowania drugiego wydania Atlasu Torunia* wykonany przez Radosława Golbę i Romana Czaję. Jego przedmiotem był niepublikowany dotąd i niewykorzystany w badaniach, a jednocześnie w pełni wiarygodny od strony geodezyjnej pierwszy kataster Torunia przechowywany w miejskim Archiwum Państwowym. O jego unikatowej wartości stanowi fakt, że powstał tuż po rozbiórce średniowiecznych i części nowożytnych fortyfikacji oraz zawiera dokładny obraz podziału i zagospodarowania przestrzeni miejskiej u progu kształtowania się nowoczesnego miasta. Prace geodezyjne rozpoczęto w Toruniu latem 1910 r., a sfinalizowano je latem 1914. W ich wyniku powstał kataster wykonany na 154 arkuszach formatu A1, w czterech skalach: ok. 1:250, ok. 1:500, ok. 1:1000 i ok. 1:2000.

Kolejny poster, zatytułowany *Struktura oraz wizualizacja kartograficzna historycznego tomu Narodowego Atlasu Litwy*, pokazuje fragment większej pracy powstającej od kilku lat w Centrum Kartograficznym Uniwersytetu Wileńskiego i Instytutu Historii Litwy. Do tej pory wydane zostały dwa pierwsze tomy tego atlasu. Drugi z nich zawiera 176 map historycznych, które w większości sporządzone zostały specjalnie do tej edycji i wraz z tekstem historycznym tworzą publikację encyklopedyczną. Składa się on z czterech części: *Wielkie Księstwo Litewskie (do 1795 r.)*, *Litwa w XIX wieku, Niepodległa Litwa (1918–1940 r.)*, *Okres okupacji nazistowskiej i sowieckiej (1940–1990 r.)*.

Trzeci poster o tematyce historycznej, *Cartographic Visualization of Jewish Heritage in Cross-border Tourist Project Shtetl (Poland, Belarus, Ukraine)*, przedstawia przygotowywany dla turystów projekt poświęcony przeprowadzonej przez niemieckich nazistów zagładzie Żydów. Jak opisuje Jakub Kuna, temat zilustrowano na trzy sposoby – za pomocą sześćdziesięciu planów miast, piętnastu wirtualnych makiet oraz mapy tematycznej.

Na konferencji kartograficznej nie mogło oczywiście zabraknąć pokazu map. Przygotowana przez Zakład Kartografii i Geomatyki wystawa pt. *Roztoczański Park Narodowy na mapach tematycznych dawnych i współczesnych oraz na zdjęciach lotniczych i obrazach satelitarnych* składała się z czterdziestu plansz ustawionych na sztalugach w sali konferencyjnej. Najczęściej prezentowały one fragmenty map obrazujących ziemie województwa lubelskiego, ustawione według chronologii ich powstania. Wystawę rozpoczął fragment mapy *Polonii* Wacława Grodeckiego, która po raz pierwszy wydana została w 1562 r. w Bazylei. Mapy osiemnastowieczne reprezentowały: fragment *Carte de la Pologne* Antonia Rizziego-Zannoniego w skali 1:692 000 z roku 1792 oraz arkusz rękopiśmiennej mapy Królestwa Galicji i Lodomerii z lat 1779–1783 opracowany pod kierunkiem Friedricha von Miega w skali 1:28 800. Kartografię ziem polskich XIX w. dokumentowały: *Topograficzna karta Królestwa Polskiego* opracowana przez Kwatermistrzostwo Wojska Polskiego i wydana w 1843 r. oraz *Mapa poglądowa Królestwa Polskiego* autorstwa Jadwigi Wójcickiej wydana w 1885 r. w Warszawie. Zaprezentowane mapy dwudziestowieczne wykonane zostały przez służby topograficzne i kartograficzne państw okupujących ziemie polskie podczas pierwszej i drugiej wojny światowej. Najstarszą pokazaną mapą wojenną była *Mapa obrębowa powiatów* w skali 1:25 000, przygotowana przez

Służbę Topograficzną WP oraz Centralny Urząd Geodezji i Kartografii. Mapy tematyczne obrazujące stan lasów i środowiska reprezentowały m.in. *Plan zbiorowy dóbr Ordynacji Zamoyskiej* w skali 1:40 000 z 1906 r., *Mapa przeglądowa drzewostanów Nadleśnictwa Zwierzyniec* wydana w 1962 r. przez Biuro Urządzenia Lasu i Geodezji Leśnej, Oddział w Radomiu oraz *Mapa leśnych zbiorowisk roślinnych Roztoczańskiego Parku Narodowego* z 1991 r. Pokazano również kilka współczesnych map turystycznych, mapę geologiczną i geomorfologiczną. Wystawę zamykało zdjęcie satelitarne z 2011 r. przedstawiające Lubelszczyznę w barwach zbliżonych do naturalnych.

Atrakcją ostatniego dnia konferencji była wycieczka do Lwowa, w trakcie której uczestnicy odwiedzili należącą do Narodowej Akademii Nauk Ukrainy Lwowską Narodową Naukową Bibliotekę Ukrainy im. Wasyla Stefanyka. Kustosze przygotowali dla nich pokaz dawnych map południowo-wschodnich krańców Rzeczypospolitej, m.in. mapę *Tabula Moderna Sarmatie Eur. sive Hungarie Poloniae Russie...* Martina Waldseemüllera z 1513 r., *Nova Poloniae delineatio* Jodocusa Hondiusa II z ok. 1620 r., *Regna Galiciae et Lodomeriae...* Josepha Lesganiga w skali 1:288 000 z 1794 r., *Polonię* Antonia Rizziego-Zannoniego, a poza tym ponad trzydzieści innych map i atlasów oraz międzywojenny plan Lwowa wydany przez Książnicę-Atlas. ■

Lucyna Szaniawska
(Warszawa)